

94/617-1

Гетьмани України та їхня доба

В. А. СМОЛІЙ, В. С. СТЕПАНКОВ

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

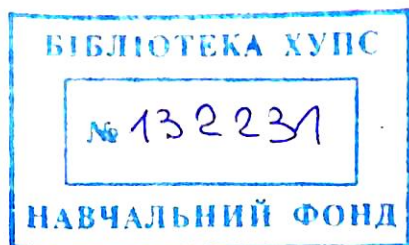
94(477)
С 51

Гетьмани України та їхня доба

Валерій Смолій
Валерій Степанков

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

A 1 3 6 6 6 6

Київ
Арії

ББК 63.3(4УКР)46
С51

Смолій В. А.
С51 Богдан Хмельницький / В. А. Смолій, В. С. Степанков. — К.: Арій, 2013. — 656 с. — (Гетьмани України та їхня доба).

ISBN 978-966-498-310-2.

На ґрунтовній документальній базі автори простежують основні віхи життєвого шляху Богдана Хмельницького, показують обставини, які зумовили формування його світоглядних настанов і ціннісних орієнтацій та вплинули на політичний вибір. Гетьман, державотворець, політичний діяч, полководець, дипломат, людина. — усі ці його іпостасі знайшли висвітлення на сторінках книги. Постать і діяння Б. Хмельницького змальовано на широкому історичному тлі, де живуть і мислять десятки історичних осіб, чия доля так чи інакше переплітається з долею фундатора і володаря Української козацької держави.

Для всіх, хто цікавиться історією нашої країни.

ББК 63.3(4УКР)46

ISBN 978-966-498-310-2

© В. А. Смолій, В. С. Степанков, 2013

© Видавництво «Арій»[®],

художнє оформлення, 2013

© Видавництво «Арій»[®], 2013

ВСТУП

Перехідні між цивілізаційними епохами періоди виводять на політичну арену сили, репрезентовані як соціальними групами, так і окремими неординарними особистостями, що мають здатність абстрагуватися від притаманних своїй добі стереотипів мислення, поведінки й дії і, вловивши виклики часу, своєю діяльністю кардинально змінювати весь плін суспільного життя. На рубежі XVI–XVII ст. в Україні у сфері соціальних відносин такою новою силою стало козацтво, яке відбивало основні тенденції суспільного розвитку. Найповніше ці тенденції, як і прагнення українського соціуму до незалежності і самоствердження, акумулювалися в політичній програмі й діяльності гетьмана Війська Запорозького, фундатора Української держави раннього нового часу, видатного політичного діяча, блискучого дипломата й полководця європейського масштабу Богдана-Зиновія Хмельницького.

Оцінюючи його роль у вітчизняній історії, С. Величко пи-сав: «Бог послав їм, як Мойсея, людину на ймення Богдан Хмельницький і дав йому підставу й розум визволити від такої тяжкої кормиги людської вільний малоросійський народ і віднайти йому сподівану свободу». Навіть через десятиліття після своєї кончини у свідомості населення козацької України він продовжував залишатися месією, визволителем, пророком.

Б. Хмельницький був однією з найвидатніших постатей в українській історії. Відбиваючи загальнонаціональні інтере-си, він зробив справжній прорив у формуванні внутрішньої політики, згуртував у єдиний повстанський табір найрізнома-нітніші суспільні сили, організував і повів їх на виборення

незалежності України, збагатив її політичну культуру виробленням засадничих принципів національної державної ідеї, стояв біля джерел створення й утвердження Української держави.

Особистість Богдана Хмельницького, його життя, діяння та вчинки викликають незгасаючий інтерес у все нових і нових поколінь українців. Неординарність його постаті незмінно привертає до себе увагу суспільного загалу далеко за межами нашої батьківщини.

У своїй спробі детально висвітлити багатогранну суспільно-політичну діяльність гетьмана ми використовували комплексний методологічний підхід, без якого, на нашу думку, неможливо об'єктивно та якнайповніше розкрити основні аспекти піднятої проблеми. При цьому ми намагалися вписати життєпис Богдана Хмельницького в широкий контекст його епохи, подати розвиток подій у точній хронологічній послідовності (останньому надаємо особливого значення, оскільки вважаємо, що лише за такої умови можна з'ясувати внутрішню логіку, мотивацію тих або інших його вчинків і дій, простежити динаміку еволюції його поглядів).

Зазначимо, що питання, пов'язані з особистим життям Б. Хмельницького та його родини, в книзі заторкуються лише побіжно, оскільки основне авторське завдання — дати комплексний соціально-політичний портрет великого гетьмана України. Отже, у праці багато уваги приділяється суспільно-політичній ситуації напередодні революції, головним подіям визвольної боротьби українців, у яких Хмельницький особисто брав участь або які не могли не вплинути на розвиток його самосвідомості. Широко висвітлюється величезна роль Богдана Хмельницького у процесах формування Української національної держави, функціонування її уряду, розробки та здійснення соціально-економічної політики. При цьому автори намагалися відтворити цілісну картину соціального підґрунтя здійснюваних гетьманом перетворень, визначити комплекс суспільних чинників, що зумовлювали ті чи інші повороти в його внутрішньополітичній діяльності.

Характеризуючи гетьмана як полководця, було поставлено собі за мету детально проаналізувати хід і наслідки основних операцій, здійснених під його проводом, зіставити стратегічні і тактичні задуми обох супротивних сторін та на

основі цього аналізу скласти якомога повне уявлення про його здібності як воєначальника.

Автори намагалися зрозуміти мотиви дій гетьмана на міжнародній арені, простежити його дипломатичну діяльність крізь призму мінливості, складності й суперечливості відносин між країнами центрально-східного регіону Європи, з'ясувати її стратегічний напрям і зміни, спричинені тактичними міркуваннями, а також показати її вплив на внутрішню політику українського уряду.

Виносячи на розсуд читача свою книгу, автори далекі від думки, що нею сповна вичерпуються всі аспекти багатогранної й широкомасштабної наукової проблеми. Певна річ, не можна також розглядати як доконечну істину й авторські міркування, положення, висновки. Будемо вдячні за всі критичні зауваження й побажання колег, за всі ті роздуми й дискусії, які нам хотілося б збудити серед наукового і громадського загалу.

не випадково саме йому належить честь формулювання основоположних принципів української державної ідеї, яка утверджується у свідомості українців і стає гаслом їхніх визвольних змагань у другій половині XVII–XX ст.

Політичний спадок Богдана Хмельницького великою мірою може прислужитися сучасному українському політикуму, застерігаючи від необдуманих кроків при розв'язанні тих чи інших викликів сьогодення, коли в Україні відбуваються процеси, дуже подібні до тих, що переживало суспільство в далекому XVII ст.

Діяльність Богдана Хмельницького не піддається однозначній оцінці. Безперечно, він був однією із найвизначніших постатей в українській історії: відбиваючи загальнонаціональні інтереси, зробив справжній прорив у виведенні України на магістралі європейського політичного життя, сприяв формуванню нації та розвитку її самосвідомості.

Таким вбачається великий український володар з висоти XXI ст. Без сумніву, подальші наукові пошуки внесуть нові штрихи і доповнення у створений авторами цієї праці політичний портрет гетьмана, у розуміння епохи, в яку йому випало жити і діяти.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1.	
Вибір долі	7
Розділ 2.	
Перші перемоги	66
Розділ 3.	
Визволення України.	
У полоні ягеллонського легітимізму	112
Розділ 4.	
Володар козацької України	181
Розділ 5.	
У вирі державних проблем	251
Розділ 6.	
Берестецька катастрофа	304
Розділ 7.	
Тріумфальна Батозька перемога	355
Розділ 8.	
У тенетах геополітичної пастки	413
Розділ 9.	
Між двох вогнів	485
Розділ 10.	
У пошуках виходів з глухого кута	578